

LEGAL ACTS AS A SOURCE OF STUDYING THE HISTORY
OF MONEY CIRCULATION

ПРАВОВІ АКТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГРОШОВОГО ОБІГУ

Анатолій Сустретов

кандидат історичних наук, доцент
E-mail: sustretov73@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6313-7803
Донецький національний медичний
університет, Україна

Anatolii Sustretov

PhD of Historical Sciences, Associate Professor
E-mail: sustretov73@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6313-7803
Donetsk National Medical University, Ukraine

Сергій Цигульський

кандидат історичних наук
E-mail: tsdominion88@gmail.com
ORCID: 0009-0008-2855-8299
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ, Україна

Serhii Tsyhulskyi

PhD of Historical Sciences
E-mail: tsdominion88@gmail.com
ORCID: 0009-0008-2855-8299
Dnipropetrovsk State University of Internal
Affairs, Ukraine

ABSTRACT

The article deals with the significance for the study of the history of monetary circulation of normative legal acts that regulated the sphere of monetary circulation in the state. The role and place of normative legal acts that regulated social relations in the field of monetary circulation in historical retrospect, i.e. not in the present period, but in the development of monetary circulation in ancient times, when different state systems functioned on the territory of Ukraine, in the system of sources for studying the history of monetary circulation, are determined. The article also highlights the issue of classification of sources for the study of the history of money circulation, various approaches of researchers are given. It is noted that a historical legal act as a source of the history of money circulation can be called an official written document that was adopted by an authorized state institution of a certain state system, whose legal norms were spread over Ukrainian lands in historical retrospect, and is not valid today, which regulated social relations regarding the state's activities in the field of finance, namely the organization of money circulation in the state. As an example to establish the importance of historical normative legal acts, the legal documents that formed the basis of the so-called reform of M. Speranskyi in 1810 are given as an important milestone in the history of money circulation and Ukrainian lands, most of which were under the power of the Russian Empire after the destruction of Ukraine hetman Cossack statehood. It is concluded that along with the strengths of such documents as sources for studying the history of money circulation and numismatics, they also have a significant drawback - without comparing the documents with other sources of information about the history of money circulation at that time, it is impossible to assess the success and impact of reforms, the level of their implementation in public life, the real state of affairs in monetary circulation, therefore, such sources should always be considered in conjunction with those sources that can provide information about the effectiveness of regulatory and legal acts and the level of their influence on specific social relations.

Key words: money circulation, legal act, source of research, money signs, methodology.

Постановка проблеми й актуальність дослідження. Наше дослідження є спробою розглянути з точки зору історії грошового обігу і нумізматики, а також історії держави і права (тобто з права як науки) роль і місце нормативно-правових актів, які регулювали

суспільні відносини у сфері грошового обігу в історичній ретроспективі, тобто не у період сьогодення, а розвитку грошового обігу давнини, коли на теренах України функціонували різні державні системи, у системі джерел вивчення історії грошового обігу. Через об'єктивні причини обмежених рамок дослідження у періодичному виданні ми взяли за приклад період нормативно-правових актів XVIII – XIX століть, оскільки пріоритетом є не опрацювання усіх історичних документів, які мали місце в історії грошового обігу України, а окреслення особливостей таких нормативно-правових актів, яку користь вони можуть зіграти під час вивчення грошового обігу певного історичного періоду, як їх можна класифікувати, застосовувати яку методику під час опрацювання тощо.

Аналіз останніх досліджень. Науковий доробок у сфері грошового обігу на українських землях, де фігурує аналіз історичних документів здійснили вчені П. Гай-Нижник (Бойко-Гагарін, 2019), В. Орлик (Орлик, 2011), С. Орлик (Орлик, 2019), І. Скоморович (Скоморович, 2017), Р. Тхоржевський (Тхоржевський, 1999) та ін.

Мета статті. З'ясувати інформативний потенціал і особливості нормативно-правових актів в питанні дослідження історії грошового обігу України на прикладі історичних документів XVIII – XIX століть.

Виклад основного матеріалу. Якщо звертатися до класифікації джерел з історичної джерелознавчої позиції, то погоджуємося з А. Бойко-Гагаріним, що розроблена характеристика джерел авторського колективу на чолі з Я. Калакурою є найбільш вдалою. За типологією і способом кодування та відтворення інформації колектив виділяє: речові, писемні, усні, зображальні, звукові, поведінкові та конвенціональні джерела; за змістом джерела можуть бути соціально-економічними, політичними, правничими, культурологічними та релігійними. У свою чергу А. Бойко-Гагарін в контексті характеристики джерел вивчення фальшивих монет і банкнот в історії грошового обігу України (що є однією з найяскравіших і цікавих сторінок історії грошового обігу) виділяє писемні документальні джерела, до яких належать різноманітні державні акти, грамоти, а також угоди, анкети, листи тощо. Вчений вказує, що задля вивчення процесів фальшування монет можна використовувати наступні писемні джерела: актові матеріали (до актових матеріалів дослідники розуміють джерела, що є наслідком діяльності різних установ, організацій і офіційних осіб, тобто ті самі грамоти, договори, протоколи, циркуляри, накази і статистичні дані, стенограми тощо, що не є нормативно-правовими актами (Данилець & Міщанин, 2010: 3) та розпорядження влади щодо протидії фальшивомонетництва, анкети каторжників, які містилися у справах слідства, листи нумізматів про виявлені підробки, листування між правоохоронними органами та іншими органами виконавчої влади в певному регіоні щодо фактів виявлення фальшивих грошових знаків, з судовими органами, установами, які здійснювали експертизи монет або паперових грошових знаків, які запідозрили у підробці; судово-слідчі матеріали; періодична преса (Калакура, 2002: 96-120; Бойко-Гагарін, 2019: 57-59).

Доповнимо від себе, що серед джерел вивчення фальшивих монет можна виділити нормативно-правові акти, які приймали органи державної влади конкретної держави в конкретний історико-правовий період, які містили норми щодо покарання за фальшивомонетництво або опосередковано свідчили про суттєве поширення такого явища, як підробка грошових знаків тощо. Також опосередковано можуть слугувати джерелами акти органів влади, які постановляли про створення спеціальних установ та інституцій, які покликані були боротися з фальшивомонетництвом. Так, як приклад, під час наполеонівських війн французи використовували активно фальшиві грошові знаки як елемент нанесення економічної шкоди супротивнику (Сустрєтов, 2021: 99–104). Відповідно, після завершення війни з Наполеоном в Російській імперії 1818 р. було створено Енциклопедію заготовок державних паперів.

Акти про створення та регулювання діяльності таких установ також можуть стати в нагоді під час вивчення історії фальшивомонетництва (Рязанцева, 2011: 37). Водночас, наприклад, протягом 1819-1821^{рр.} актами нормативно-правового характеру встановлювалися зальні правила обміну французьких підробок на справжні гроші (Сустрєтов, 2021: 112).

Г. Голиш з точки зору нумізматики вказує, що окрім монети як головного джерела нумізматики, допоміжними джерелами виступають штемпелі, відтиски монет і різноманітні письмові акти, серед яких виділяє дослідник матеріали грошових реформ, документацію монетних дворів, декрети, мемуарну літературу а також, що головне, законодавчі акти (Голиш, 2006: 16). С. Орлик серед джерел дослідження історії грошового обігу виділяє декілька груп: 1) опубліковані законодавчі та нормативно-правові акти (дослідниця окремо виділяє законодавчі акти як вищого рівня юридичної сили); 2) архівні документи та матеріали; 3) періодична преса; 4) спогади (мемуари) та епістолярна спадщина; 5) нумізматичні та боністичні джерела (Орлик, 2018: 140). У своїй статті «Правові джерела з історії податкової політики уряду Російської імперії в роки Першої світової війни» дослідниця виділяє дві основні групи нормативно-правових актів Російської імперії в умовах війни: «1) нормативно-правові акти, які формували загальну податкову політику Російської імперії і поширювалися на всю територію імперії; 2) «окупаційні» нормативно-правові акти, які реалізовували податкову політику уряду Російської імперії на окупованих російською армією територіях Галичини та Буковини. Окремою групою пропонується виділити міжнародне законодавство та податкове законодавство Австро-Угорської імперії, яких уряд Російської імперії мав дотримуватися при формуванні своєї податкової політики на окупованих територіях Галичини і Буковини відповідно до IV Гаазької Конвенції «Про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі» (Орлик, 2019: 163).

Необхідно також окреслити в контексті дослідження ще декілька термінів. Спочатку встановимо визначення в юридичній науці поняття нормативно-правового акту. У виданнях енциклопедичного характеру під нормативно-правовим актом може розглядатися офіційний письмовий документ, прийнятий уповноваженим на це суб'єктом у визначених законом формі та порядку, який встановлює, змінює, припиняє чи конкретизує певні норми права з метою урегулювання суспільних відносин, що потребують державно-організаційного впливу (Яцук). В Юридичній енциклопедії нормативно-правовий акт це: «офіційний письмовий документ, який приймається уповноваженим органом держави і встановлює, змінює, припиняє чи конкретизує певну норму права. Ці акти знаходяться між собою в ієрархії, підпорядкованості, яка і визначає юридичну силу документа. До Нормативно-правових актів належать закони і підзаконні акти (укази і розпорядження глави держави, постанови уряду, акти центральних органів виконавчої влади та ін.)» (Шемшученко, 1998).

Серед дослідників у сфері права О. Скакун визначає нормативно-правовий акт волевиявлення (рішення) уповноважених суб'єктів права, що встановлює (змінює або скасовує) правові норми з метою регулювання суспільних відносин. М. Кельман та О. Мурашин розглядають нормативно-правовий акт як письмовий документ компетентного суб'єкта права, в якому закріплюються правила поведінки загального характеру, що забезпечуються державою (Легін, 2016: 22).

Якщо розглядати грошовий обіг з точки зору правової науки, то грошовий обіг можна назвати підгалуззю галузі фінансового права. Предметом правового регулювання інститутів грошового обігу є суспільні відносини, які пов'язані з обігом грошей (Радченко, 2020: 206). Відповідно, джерелами історії грошового обігу можуть бути ті нормативно-правові акти, норми яких в певний історичний період регулювали суспільні відносини у сфері грошового обігу. Право грошового обігу у свою чергу як підгалузь фінансового права можна назвати сукупністю фінансово-правових норм, які регулюють суспільні відносини, що складаються у процесі діяльності держави у сфері фінансів, яка спрямована на планомірну організацію процесу руху грошових коштів у готівковій та безготівковій формі (Радченко, 2020: 206).

У свою чергу історичний нормативно-правовий акт як джерело історії грошового обігу можна назвати як офіційний письмовий документ, що був прийнятий уповноваженою державною інституцією певної державної системи, норми права якої розповсюджувалися на українських землях в історичній ретроспективі, й не має чинності у сьогоденні, який регулював суспільні відносини щодо діяльності держави у сфері фінансів, а саме організації руху грошового обігу в державі. До таких історичних нормативно-правових можна віднести

не лише акти фінансового права. До таких джерел також слід відносити також нормативно-правові акти кримінального та кримінального процесуального права щодо боротьби із фальшивомонетництвом, адміністративного права, норми яких визначають статус і повноваження органів влади, які покликані регулювати суспільні відносини у сфері грошового обігу та здійснювати контроль за дотриманням законодавства у сфері грошового обігу тощо. Також доцільно зауважити, що тривалий час одним з важливих джерел фінансового права та історії грошового обігу відігравав правовий звичай.

Якщо вже ми торкалися періоду наполеонівських військ, наведемо приклад нормативно-правових актів, які склали основу так званої реформи М. Сперанського 1810 р. як важливої віхи історії грошового обігу й українських земель, більшість з яких знаходилася під владою Російської імперії після знищення української гетьманської козацької державності. Основу реформи та фундаментальних змін в регулюванні грошового обігу склали три маніфести: від 2 лютого 1810 р. «Про заходи щодо зменшення державних боргів; про припинення випуску в обіг нових сум ассигнаціями; про збільшення деяких податей та мита»; від 20 червня 1810 р. «Про новий устрій монетної системи» та від 29 серпня 1810 р. «Про нову срібну та мідну монети».

Якщо проаналізувати норми першого маніфесту, то згідно першого пункту маніфесту всі державні ассигнації визнавалися державним боргом• (зادля стабілізації системи грошового обігу); другим пунктом заборонялася нова емісія ассигнацій, окрім випадків заміни• зношених • паперових грошових • знаків на нові. Також маніфестом регулювалися питання процедурного характеру щодо відкриття у населених пунктах так званих розмінних• контор для обміну ассигнацій. В Маніфесті міститься інформація про адміністративні та фінансові заходи для стабілізації фінансової системи в державі.

Відповідно параграфу 1 першого розділу маніфесту від 20 червня 1810 р. «Про новий устрій монетної системи» срібний рубль визначався єдиною• та законною монетною одиницею для усіх монет, а також вказувалися вага та проба срібла для еталонного срібного рубля; другим параграфом всі інші срібні й золоті монети різних проб-та ваги в питаннях вартості необхідно було визначати відповідно до срібного рубля. Далі наводилися різні групи монет з металу. Маніфестом передбачалися правила виготовлення нових срібних та мідних: монет та доля попередніх монет (поступове виведення з обігу); 18 параграфом четвертого розділу передбачалося, що відтепер усі договори, векселі тощо у всіх кутках імперії мають укладатися російськими монетами; а згідно 21 параграфа з: 2012 р. заборонялося провозити на територію імперії іноземні розмінні монети. У Маніфесті від 29 серпня 1810 р. «Про нову срібну та мідну монети» окрім нормативного визначення проби та ваги сріблом ста рублів, визначався зовнішній вигляд срібних та мідних монет.

Натомість, якщо розглянути Маніфест від 9 квітня 1812 р. «Про введення повсюдно• одноманітного обігу• Державних Банкових ассигнацій», відповідно пунктам• 1 та 2 на всіх. теренах• імперії знову рахунки та платежі мали• здійснюватися у ассигнаціях, а саме між населенням та державною, при• виплаті населенню з імперського• бюджету та між приватними особами. Тобто відмова від використання срібного рубля при розрахунках під час сплати податків та приватних операцій фінансових свідчить про відмову від того курсу, який було взято у маніфестах 1810 р.

Загалом, якщо аналізувати величезний пласт указів, маніфестів тощо, що стосувалися монетної справи ще у XVIII ст. та у XIX ст. можна дізнатися детально про зовнішні ознаки монет, про монетні двори, де вони виготовлялися, про стандарти ваги, номінали монет, з якого металу вони виготовлені та кількість, яку згідно певного нормативно-правового акту держава збиралася викарбувати.

Висновки. Під час проведеного дослідження ми можемо навести декілька тез:

- Під історичним нормативно-правовим актом як джерело історії грошового обігу можна назвати офіційний письмовий документ, що був прийнятий уповноваженою державною інституцією певної державної системи, норми права якої розповсюджувалися на українських землях в історичній ретроспективі, й не має чинності у сьогоденні, який регулював суспільні відносини щодо діяльності держави у сфері фінансів, а саме організації руху грошового обігу в державі. До таких історичних нормативно-правових необхідно

відносити не лише акти фінансового права, а також нормативно-правові акти кримінального та кримінального процесуального права щодо боротьби із фальшивомонетництвом, адміністративного права, норми яких визначають статус і повноваження органів влади, які покликані регулювати суспільні відносини у сфері грошового обігу та здійснювати контроль за дотриманням законодавства у сфері грошового обігу тощо.

• Хоча історичні нормативно-правові акти як джерела історії грошового обігу можуть дати нам інформацію про основні принципи обігу грошей в державі, про перехід до монометалізму, про емісії або заборони емісій паперових грошових знаків тощо, можна дізнатися детально про зовнішні ознаки монет, про монетні двори, де вони виготовлялися, про стандарти ваги, номінали монет, з якого металу вони виготовлені та кількість, яку згідно певного нормативно-правового акту держава збиралася викарбувати, у нормативно-правових актах є суттєвий недолік. Без співставлення документів із іншими джерелами інформації про тогочасну історію грошового обігу неможливо оцінити успішність та вплив реформ, рівень їх впровадження в суспільне життя. Й не дарма за приклад взяті якраз реформи М. Сперанського, які «на папері» виглядали потужно і ефективно, але реалізація реформ була провалена і загалом не вдалося впровадити усі заплановані заходи. Така специфіка і характеристика нормативно-правових актів, їх норми часто можуть бути формальними й не здійснювати реальний регулюючий вплив на фактичні суспільні відносини, що склався у сфері грошового обігу в конкретний історичний період. Тому історичні нормативно-правові акти варто використовувати як основне, але не єдине джерело й намагатися завжди визначити реальну силу норм таких документів у регулюванні суспільних відносин.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Бойко-Гагарін А. Характеристика джерел вивчення фальшивих монет та банкнот в грошовому обігу України в Імперську добу (1795-1917). *Соціум. Документ. Комунікація*: збірник наукових статей. Серія «Історичні науки». Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип.8. С. 55-75

Голиш Г.М. Основи нумізматики: Навчальний посібник. 2-е вид., доп. і випр. Черкаси: Черкаський ЦНТЕІ, 2006. 314 с.

Данилець Ю., Міщанин В. Джерела і матеріали до вивчення курсу «Історія України». Ужгород, 2010. 104 с.

Історичне джерелознавство: Підручник / Авт.: Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко; Гол. ред. С. В. Головка. К.: Либідь, 2002. 488 с.

Легін Л. М. Нормативно-правовий акт: поняття та система ознак. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 21-26.

Нормативно-правовий акт. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. URL: https://leksika.com.ua/10340605/legal/normativno-pravoviy_akt

Орлик В.М. До питання методології досліджень проблем економічної історії Російської імперії. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2011. №18. С. 59 –64.

Орлик, С. Нумізматичні та боністичні джерела дослідження історії грошового обігу в Галичині й Буковині під час російської окупації в роки Першої світової війни. *Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки* : V Міжнар. наук.-практ. конф., 21–22 черв. 2018 р.: тези доп. Меджибіж ; Переяслав-Хмельницький ; Кропивницький ; К., 2018. С. 139–142.

Орлик С. Правові джерела з історії податкової політики уряду Російської імперії в роки Першої світової війни. *Соціум. Документ. Комунікація*. Серія: Історичні науки. 2019. Вип. 7. С. 160–182.

Радченко О. Право грошового обігу як підгалузь фінансового права. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 205–210.

Рязанцева І. М. Боротьба з фальшивомонетництвом на українських землях у складі Російської імперії в середині XVIII – кінці XIX ст. Право і безпека. Х. :Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2011. С. 35–38.

Скоморович І.Г. Еволюція та функціонування грошової системи в Україні: дис. ...докт. екон. наук: 08.00.01. Львів, 2017. 479 с.

Сустретов, А. С. Грошовий обіг в Наддніпрянській Україні в дореформений період: історіографія : дис. ... д-ра філос. наук: 032 / ЦНТУ. Кропивницький, 2021. 225 с.

Тхоржевський Р.Й. Нариси з Історії грошей в Україні: (З давніх часів до сучасності) : Навч. посібник для економічн. та історичн. фак. Вузів, М-во освіти України; Тернопільська академія народн. госп.; Науково-дослідн. центр історії грошей, Тернопіль, Вид-во Карп'юка, 1999. 237 с.;

Яцук В. А. Акт нормативно-правовий. *Велика українська енциклопедія*. URL: [https://vue.gov.ua/Акт нормативно-правовий](https://vue.gov.ua/Акт_нормативно-правовий)

REFERENCES

Boyko-Haharin A. (2020). Kharakterystyka dzherel vyvchennya fal'shyvykh monet ta banknot v hroshovomu obihu ukrayiny v impers'ku dobu (1795-1917) [Characteristics of the sources of study of counterfeit coins and banknotes in the monetary circulation in ukraine in the imperial period (1795-1917)]. *Society. Document. Communication. Sotsium. Dokument. Komunikatsiya*. № (8). P. 55-75. [in Ukrainian].

Holysh H.M. (2006). *Osnovy numizmatyky: Navchal'nyy posibnyk*. 2-e vyd., dop. i vypr. [Basics of numismatics: Educational guide. 2nd ed., supplement. and ex.] Cherkasy: Cherkas'ky TsNTEI. [in Ukrainian].

Danylets', Yu., & Mishchanyn, V. (2010). Dzherela i materialy do vyvchennya kursu «Istoriya Ukrayiny» [Sources and materials for studying the course «History of Ukraine»]. [in Ukrainian].

Kalakura Ya. S., Voytsekhivs'ka I. N., . Pavlenko S.F., Korol'ov B.I., Paliyenko M.H. (2002). *Istorychne dzhereloznavstvo: Pidruchnyk* [Historical source studies: Textbook]. [in Ukrainian].

Lehin L. M. (2016). Normatyvno-pravovyy akt: ponyattya ta systema oznak. *Law and Society. Pravo i suspil'stvo*. №(2). P. 21–26. [in Ukrainian].

Shemshuchenko Yu.S. (1998) Normatyvno-pravovyy akt [legal act]. *Yurydychna entsyklopediya: V 6 t.* [in Ukrainian].

Orlyk V.M. (2011). Do pytannya metodolohiyi doslidzhen' problem ekonomichnoyi istoriyi Rosiys'koyi imperiyi [To the question of the methodology of researching the problems of the economic history of the Russian Empire]. *Problems of the history of Ukraine in the 19th and early 20th centuries. Problemy istoriyi Ukrayiny XIX – pochatku XX st.* № 18. P. 59–64. [in Ukrainian].

Orlyk, S.(2018). Numizmatychni ta bonistychni dzherela doslidzhennya istoriyi hroshovoho obihu v Halychyni y Bukovyni pid chas rosiys'koyi okupatsiyi v roky Pershoyi svitovoyi viyny [Numismatic and bonistic sources of the study of the history of money circulation in Galicia and Bukovina during the Russian occupation during the First World War]. *Aktual'ni problemy numizmatyky u systemi spetsial'nykh haluzey istorychnoyi nauky : V Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 21–22 cherv. 2018 r. : tezy dop. Medzhybizh*. P. 139–142. [in Ukrainian].

Orlyk S. (2019). Pravovi dzherela z istoriyi podatkovoyi polityky uryadu Rosiys'koyi imperiyi v roky Pershoyi svitovoyi viyny [Legal sources on the history of taxation policy of the russian empire government during the first world war]. *Society. Document. Communication. Sotsium. Dokument. Komunikatsiya*. № 7. P. 160–182. [in Ukrainian].

Radchenko O. (2020). Pravo hroshovoho obihu yak pidhaluz' finansovoho prava [Law of monetary circulation as a sub-branch of financial law]. *Entrepreneurship, Economy and Law. Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. №10. P. 205–210. [in Ukrainian].

Ryazantseva I. M. (2011). Borot'ba z fal'shyvomonetnytstvom na ukrayins'kykh zemlyakh u skladi Rosiys'koyi imperiyi v seredyni XVIII – kintsi XIX st. [The fight against counterfeiting in the Russian Empire in the middle of XVIII – the end of XIX st.].

on Ukrainian lands within the Russian Empire in the mid-18th – late 19th centuries]. *Law and Safety. Pravo i bezpeka*. № 40. P. 35–38. [in Ukrainian].

Skomorovych I.H. (2017). *Evolutsiya ta funktsionuvannya hroshovoyi systemy v Ukrayini* [The Evolution and Functioning of the Monetary System in Ukraine]: dys. ...dokt. ekon. nauk: 08.00.01. [in Ukrainian].

Sustryetov, A. S. (2021). *Hroshovyy obih v Naddniprians'kiy Ukrayini v doreformenyy period: istoriohrafiya* [Money circulation in Dnieper Ukraine in the imperial era (XVII – early XX centuries.): Historiography] : dys. ... d-ra filos. nauk: 032. [in Ukrainian].

Tkhorzhyevs'kyi R.Y. (1999). *Narysy z Istorii hroshey v Ukrayini: (Z davnikh chasiv do suchasnosti): Navch. posibnyk dlya ekonomichn. ta istorychn. fak. Vuziv* [Essays on the History of Money in Ukraine: (From ancient times to the present day): Teaching. manual for economic and historical. faculty universities]. [in Ukrainian].

Yatsuk V. A. (1999). *Akt normatyvno-pravovyy* [legal act]. *Great Ukrainian encyclopedia. Velyka ukrayins'ka entsyklopediya*. [in Ukrainian]. URL: [https://vue.gov.ua/Акт нормативно-правовий](https://vue.gov.ua/Акт_нормативно-правовий)

АНОТАЦІЯ

В статті йде мова про значущість для дослідження історії грошового обігу нормативно-правових актів, які регулювали сферу грошового обігу в державі. Визначається роль і місце нормативно-правових актів, які регулювали суспільні відносини у сфері грошового обігу в історичній ретроспективі, тобто не у період сьогодення, а розвитку грошового обігу давнини, коли на теренах України функціонували різні державні системи, у системі джерел вивчення історії грошового обігу. Також в статті висвітлюється питання класифікації джерел вивчення історії грошового обігу, наводяться різні підходи дослідників. Зазначається, що історичний нормативно-правовий акт як джерело історії грошового обігу можна назвати як офіційний письмовий документ, що був прийнятий уповноваженою державною інституцією певної державної системи, норми права якої розповсюджувалися на українських землях в історичній ретроспективі, й не має чинності у сьогоденні, який регулював суспільні відносини щодо діяльності держави у сфері фінансів, а саме організації руху грошового обігу в державі. В якості прикладу для встановлення важливості історичних нормативно-правових актів, наводяться ті правові документи, які склали основу так званої реформи М. Сперанського 1810 р. як важливої віхи історії грошового обігу й українських земель, більшість з яких знаходилася під владою Російської імперії після знищення української гетьманської козацької державності. Підсумовується, що поруч із сильними сторонами таких документів як джерела вивчення історії грошового обігу та нумізматики, вони мають й суттєвий недолік – без співставлення документів із іншими джерелами інформації про тогочасну історію грошового обігу неможливо оцінити успішність та вплив реформ, рівень їх впровадження в суспільне життя, реальний стан речей в грошовому обігу, тому такі джерела мають завжди розглядатися в комплексі із тими джерелами, що можуть надати інформацію про дієвість нормативно-правових актів і про рівень їх впливу на конкретні суспільні відносини.

Ключові слова: грошовий обіг, нормативно-правовий акт, джерело дослідження, грошові знаки, методологія.